

A KGST ÁLLAMOK KULTURÁLIS-MŰVÉSZETI INFORMÁCIÓS TEVÉKENYSÉGE ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉSE*

ZIRCZ PÉTER

A művelődéspolitikai mibenlétének megfogalmazása messze vezetne tárgyunktól, és nálunk erre hivatottabbak feladata. Annyi azonban nyilvánvaló, hogy hazánkban éppúgy, mint a többi szocialista országban – a kulturális politika meghatározója az állam, végső soron pedig a párt, amely ilyen módon befolyásolni képes a kulturális fejlődést, a fejlett szocialista társadalom kulturális építőmunkáját. E folyamatban mind jelentősebb szerepet játszik a kulturális tevékenység irányításának olyan mechanizmusa, amely a kitűzött célok optimális megközelítését hivatott támogatni, képes felmérni az eredményeket, fényt tud deríteni a hibákra, és mindehhez segítő szándékkal közbe tud lépni, nem utolsósorban pedig a hazai fejlődés eredményeinek regisztrálása mellett fel tudja hívni a figyelmet a külföldi kulturális eredményeire. A hatékony kulturális irányítás előfeltétele egyfelől a megfelelő tudományos bázis (elsősorban azon általános ága, amelyet idehaza is terjedőfélben lévő műszóval „művelődéskutatásnak” nevezünk), másfelől a szervezett (a kutatásirányítás eszközeként is felhasználható) információs infrastruktúra – a kulturális-művészeti információs rendszer –, amelynek feladatai közé kínálkozik a fent elmondottakon kívül a kulturális-művészeti gyakorlat, egyes szakemberek információs igényeinek kielégítése mellett a tapasztalatok, elméleti és gyakorlati eredmények nemzetközi kicserélése is. Az utóbbinak persze nemcsak országon belül van jelentősége, hanem – különösen a szocialista államok fejlődő kulturális együttműködésére való tekintettel – nemzetközi síkon is. Szorosan idetartozik a magyar kultúra eredményeinek külföldi propagandája is (e tekintetben is sok még a teendőnk), illetőleg kulturális eredményeink külföldi fogadtatásának, visszhangjának objektív tükröztetése is (amellyel kapcsolatban ugyancsak vannak adósságaink).

Strukturálisan a kulturális-művészeti információs rendszer ún. ágazati rendszer, ami azt jelenti, hogy szolgáltatásainak köre meghatározott – tematikus – szempontok szerint kialakított szakterületekre korlátozódik (horizontálisan strukturált, valamennyi szakterületre kiterjedő ún. speciális rendszerekkel szemben). A szocialista országok gyakorlatában ez azt jelenti, hogy a kulturális-művészeti információs rendszer a kulturális

* Előző számunkban MOHOR Jenő és SÁRDY Péter közösen írt cikkben számolt be a kulturális és művészeti információs rendszer magyarországi előkészületeiről (KF. 1979. 6. sz. 549–554. p.). Miután a rendszer a szocialista országok nemzetközi együttműködésének része, célszerűnek tartottuk, hogy áttekintést adjunk arról, hol állnak e téren az együttműködésben résztvevő országok.

főhatóság (minisztérium, minisztertanács mellett működő állami-társadalmi bizottság) ágazati irányítása alá tartozó területekre terjed ki. A rendszer információforrásait elsősorban ugyanezek a területek szolgáltatják, néhány esetben azonban – mindenekelőtt azokban az országokban, ahol az információs központ a nemzeti könyvtár szervezeti keretében működik – igyekeznek kihasználni a nemzeti könyvtár állománya és központi szolgáltatásai nyújtotta centrális lehetőségeket is. A rendszerek funkciói az információgyűjtéstől a feldolgozáson és tároláson át egészen a szolgáltatásig terjednek. Lényegesen nagyobbak az eltérések azonban a működési terület vonatkozásában: egyes szocialista országokban a kulturális irányítás apparátusát közvetlenül kiszolgáló adatok gyűjtése, tárolása, keresésének biztosítása (Bulgária, Szlovákia), másutt a szakirodalmi információk szolgáltatása (Szovjetunió) került előtérbe.

Szervezeti szempontból monocentrikus (Szovjetunió, Szlovákia, Bulgária) és policentrikus (Lengyelország) megoldások váltakoznak. A szocialista országok kulturális-művészeti információs rendszereinek szervezetét, funkcióját, a kijelölt központok tevékenységi körét általában különböző szintű jogszabályok, minisztériumi belső rendelkezések határozzák meg (Lengyelország kivételével). A szervezeti megoldások közös jellemzője, hogy kevés kivétellel a kulturális-művészeti információban érdekelt intézmények munkamegosztáson alapuló együttműködésére épülnek fel.

Néhány szocialista ország kulturális-művészeti információs rendszere*

A bolgár minisztertanács mellett működő Kulturális Bizottság intézményenként – „főigazgatóságként” – működik 1977 óta a „Kultúra Nemzeti Tudományos-Információs Központja.” A mintegy 100 fős intézmény tevékenysége felett két másik minisztertanácsbi bizottság gyakorol szakfelügyeletet: tervezési-szervezési és módszertani szempontból „Az egységes társadalmi információs rendszer bizottsága”, gépesítési-automatizálási szempontból „A tudományos és műszaki fejlesztési bizottság”.

A központ és a rendszer általános koncepciójának kidolgozása most van folyamatban. A központ eddigi tevékenységének központjában az ágazaton belüli funkcionális, illetőleg alágazati automatizált alrendszerek kidolgozása van: kísérletek folynak „személyügyi” és külföldi tanulmányúti regisztrációs rendszer, a kulturális ágazat teljes statisztikai beszámolórendszere, kísérleti könyvtári keresőrendszer (az utóbbiról – amellyel kapcsolatban a plovdivi „Ivan Vazov Könyvtárban” folytak kísérletek – közelebbi információink nincsenek) kidolgozására.

A központ tevékenységét egészíti ki a nemzeti könyvtár információs osztályának kulturális bibliográfiai tevékenysége, valamint „A kultúra anyagi-műszaki bázisának tudományos kutatóintézete közigazdasági osztályának információs munkája.”

* Az adatok – amelyek forrása egy 1978. évi nemzetközi szakértői értekezlet résztvevőinek beszámolóí és szóbeli közlései – 1978-as állapotokat tükröznek. A kulturális-művészeti információ NDK-beli helyzetéről nincsenek ismereteink. A magyarországi helyzetre nem térünk ki, ezzel a cikk elején jelzett külön írás foglalkozik.

Csehszlovákia. Az ország föderatív jellegének megfelelően önálló rendszer működik a Cseh, illetőleg a Szlovák Szocialista Köztársaságban: a cseh kulturális-művészeti rendszer két, a szlovák egy központú. Csehországban a kulturális-művészeti információ két fő-funkcióját két különálló szervezet vállalta magára, a szakirodalmi információ központja a cseh Állami Könyvtár, az automatizált igazgatási-irányítási és műszaki-fejlesztési rendszer központja a cseh Kulturális Minisztérium Kulturális és művészeti információs és igazgatási intézete.

A cseh népgazdaság információs rendszerében a kulturális ágazat vezető információs szervének szerepét az Állami Könyvtár tölti be. Ennek megfelelően a könyvtár főbb kulturális-művészeti funkciói:

- a kulturális-művészeti információs rendszer kifejlesztése, továbbépítése,
- információs szolgáltatások nyújtása (elsősorban ágazatközi, általános témakörökben. Ilyen például: a kultúra általános problémái c. témakör). Itt kell megjegyezni, hogy prioritást élveznek a párt- és állami vezetőknek nyújtott információs szolgáltatások;
- részvétel a nemzetközi együttműködésben, kapcsolattartás a hazai információs rendszerekkel.

A 15 főnyi központ az Állami Könyvtár Bibliográfiai és Információs Főosztályának osztályaként működik. 1978 május 31-től tevékenységét támogatják a Kultúrakutató Intézet, a Kulturális Nevelés Intézete és a Színházi Intézet keretében működő információs alközpontok.

Szlovákiában 1978 január 1-től kezdődően az ágazati információs központ teendőit a pozsonyi Kulturális információs és irányítási intézet látja el. Szakirodalmi információs tevékenysége mindeddig inkább módszertani jellegű. Hét alközpont tevékenységét irányítja, ezek a szlovák Színházi Intézet, a Matica Slovenská, Szlovák Nemzeti Geléria, Szlovák Nemzeti Múzeum, Szlovák Műemlék- és Természetvédelmi Intézet, Szlovák Filmközpont, Kultúrakutató Intézet keretében működnek. Az 50 fős intézet – amelynek tevékenysége főként az irányítás információáramlásának automatizálására irányul – a kulturális ágazat területén a számítástechnika információs központja is.

Lengyelország. Habár az ország kulturális és művészeti intézményeiben kiterjedt és differenciált bibliográfiai-információs tevékenység folyik, szervezett rendszerről – koordináló jogkörrel felruházott központi szervezet hiányában – nem beszélhetünk.

Szovjetunió*. A kulturális ágazat információs rendszerének létrehozására – az Állami Lenin Könyvtár keretében – 1972-ben került sor: a könyvtár szervezeti egységeként hozták létre a Szovjetunió Kulturális Minisztériumának központi információs szervezetét. Az azóta eltelt évek azt igazolják, hogy e szervezeti megoldás beváltotta a hozzá fűzött reményeket, az új információs központ számára ugyanis lényeges előnyt jelentett, hogy információs szolgáltatásait a könyvtár meglévő dokumentum-bázisára, feldolgozó tevékenységére, szolgáltató (reprográfiai) üzemeire és gazdasági apparátusára alapozhatta.

* A legfejlettebb – igen kiterjedt tájékoztatási tevékenységet folytató – információs rendszerrel és központjával érhető módon részletesebben foglalkozunk.

A Központ szolgáltatásai a SZU Kulturális Minisztériuma által felügyelt szakterületekre terjed ki (ezek nagyjából megegyeznek a magyar Kulturális Minisztériumével, néhány különbség azonban fellelhető: a könyvkiadás ügye pl. a Szovjetunióban külön minisztertanácsi bizottság hatáskörébe tartozik). A központ tevékenységének két fő iránya:

- az információs szolgáltatások rendszerének kifejlesztése és fenntartása,
- a kulturális igazgatás strukturájának megfelelő, különböző szintű és egymással együttműködő egységekből összetevődő információs hálózat kialakítása, koordinálása.

A szolgáltatások használói a kulturális terület, a kulturális javak előállításának és közvetítésének munkatársai, így többek között: a párt-, állami és szakszervezeti szervek munkatársai, kutatók, felsőoktatási szakemberek, alkotóművészek, közművelődési és közgyűjteményi dolgozók, a kulturális termelővállalatok munkatársai és a tömegtájékoztatási szervek dolgozói.

A központ kurrens kiadványok formájában jelentkező szolgáltatásai: bibliográfiák, referálólapok, szemlék és expressz-információs kiadványok. A központ bibliográfiai kiadványai – amelyek a legújabb szovjet és külföldi irodalomról tájékoztatnak – 9 sorozatban jelennek meg (a kultúra általános problémái, képzőművészet, színház, zene, közművelődés, népművészet, könyvtártudomány és bibliográfia, muzeológia és műemlékvédelem). A kiadványok évente összesen átlagosan 25 ezer új könyvről és folyóiratcikkéről adnak tájékoztatást. A referálólap profilszámok formájában készül: az évi mintegy 30 füzet mindegyikét a kultúra egy-egy fontos problémakörének szentelik. Az expressz-információs kiadványokban (évente kb. 60 jelenik meg belőlük) – a VINITI gyakorlatához hasonlóan – a legfrissebb hazai és külföldi tudományos-kutatási és gyakorlati eredményekről adnak számot. A központ legmagasabb rendű szolgáltatását a szemlék jelentik, amelyek egy-egy száma szintetizáltan közli egy adott kulturális terület vagy probléma hazai és külföldi irodalmának megállapításait (évente mintegy 20 szemle készül).

Az említett információs szolgáltatásokon kívül a központ megrendelésre kurrens SDI szolgáltatásként tájékoztatást nyújt az új szovjet és külföldi szakirodalomról. Az annotált címleírásokat 1200 témakörben havonta kétszer küldik szét. A kulturális irányítás és igazgatás témakörében – publikált és könyvkereskedelmi forgalomba nem kerülő kiadványokból – vezetői tájékoztató szolgálatot tart fenn, e célból a központ rendszeresen gyűjti a nem publikált kiadványokat (többek között a kutatóintézetek, felsőoktatási intézmények kiadványait, konferencia-anyagokat és a róluk szóló szekunder kiadványokat). Emellett faktográfiai adatbázist építenek ki, amely tartalmazza a hazai kulturális vezető szervek, művészeti és közművelődési intézmények, kutatóintézetek és nemzetközi szervezetek, befejezett kutatómunkák és disszertációk, a Szovjetunió területén megrendezett kulturális-tudományos értekezletek, hazai tudományos kutatók és nemzetközi művészeti fesztiválok adatait.

A kulturális-művészeti információs rendszer vezető szerve a Kulturális-Művészeti Információs Központ. Tevékenységét az ún. szakosított információs központok támogatják és egészítik ki, amelyek az ágazat főbb tudományos és tervező-szervezeteinek keretei között működnek. (Ilyen például a „Giprotyeatr” tervezőintézet információs részlege, amely a kulturális objektumok technikai és technológiai problémáival kapcsolatos infor-

mációs szolgáltatásokért felelős). Az össz-szövetségi központ és a szakosított szervezetek tevékenységét területi szinten a regionális központok egészítik ki, amelyek a szövetségi és autonóm köztársaságok nemzeti könyvtárainak szervezeti keretei között fejtik ki tevékenységüket. A regionális központok főfeladata a köztársaság nemzeti szakirodalmának feldolgozása az össz-szövetségi központ szolgáltatásai számára, és e szolgáltatások tovább-sugárzása a köztársaság határain belül. A kulturális-művészeti információ hierarchiájának legalsó lépcsőjén a vállalatok, szervezetek „informátorai” állnak, akiknek legfontosabb feladata: eljuttatni a felhasználókhöz a központilag előállított szolgáltatásokat.

A szovjet kutlruális-művészeti információs rendszer – a „Szojuzkultura” – az ország tudományos-műszaki információs rendszerének ágazati alrendszereként automatizálásra kerül. Az előkészítő munkálatok javában folynak, az automatizált rendszer működésének beindulása a közeljövőben várható.

INTERINFORMKULTURA

a szocialista államok kulturális-művészeti információs együttműködése

Ma már nemzetközi síkon is szinte „korunk parancsa” az információs együttműködés. E jelenségnek tudható be, hogy sokasodik a különböző célú, terjedelmű és mélységű nemzetközi együttműködési vállalkozások száma. Mellettük (és velük együtt) mind nagyobb jelentőségre tesznek szert a különböző regionális együttműködési szervezetek. Mint ismeretes (a Könyvtári Figyelő több ízben is hírt adott róla), a szocialista országok két nagyszabású információs együttműködési vállalkozásba fogtak: a régebbi a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer (közös fenntartású, Moszkvában működő központjával), az újabb a szocialista tudományos akadémiák kezdeményezésére kialakult Nemzetközi Társadalomtudományi Információs Rendszer (közkeletű orosz rövidítéssel: a MISZON). Mindkettő élő, eredményesen fejlődő, sok további reményre jogosító nemzetközi kooperáció.

A kulturális és művészeti információ – jóllehet elvileg a kétféle szocialista kooperáció bármelyikében is helyet kaphatott volna – mindeddig azonban lényegében egyikben sem fejlődött ki, aminek oka elsősorban abban kereshető, hogy a kultúra területén más szakterületekhez viszonyítva jelentős késéssel alakultak ki az információs szervezetek és szolgáltatásaik. Ilyen körülmények között érthető, hogy a Szovjetunió Kulturális és Művészeti Információs Központja – mint a legrégebben működő és legfejlettebb szocialista kulturális információs szervezet jutott elsőként arra a meggyőződésre, hogy elérkezett az ideje a szocialista országok együttműködésének e területen is. Az első e tárgyban tartott, előkészítő jellegű szakértői értekezletre 1978-ban került sor, ezen a résztvevő államok (Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország, Szovjetunió, Vietnam) képviselői állást foglaltak a szocialista országok nemzetközi kulturális-művészeti információs rendszerének (rövidítve: INTERINFORMKULTURA) mielőbbi létrehozása mellett, és azt javasolták, hogy a rendszer az NTMIR ágazati alrendszereként működjék (szoros kapcsolatot fenntartva a MISZON-nal). Az értekezleten kidolgozott okmánytervezetek

még jóváhagyásra várnak, az együttműködés azonban – előkészítő jelleggel jobbra – néhány vonatkozásban már megindult.

A Kulturális Minisztérium határozata alapján a Nemzetközi Kulturális Művészeti Információs Rendszer magyarországi kijelölt vezető szerve az Országos Széchényi Könyvtár.

JELENKORI ANGOL KÖNYVRITKASÁG az Akadémiai Könyvtárban és egy hozzáfüzött gondolat. – A londoni British Library of Political and Economic Science, a London School of Economics könyvtára – a világ egyik legjelentősebb társadalomtudományi gyűjteménye – új otthonának felavatása alkalmából 600 számozott példányban adták ki az „A Memento of the British Library of Political and Economic Science” c. albumot. Az album 284. számú dedikált példányát mint az új könyvtárápület tervezésére létrehozott támogató bizottság tagja kaptam meg. A felkérés a támogató bizottságban való részvételre a genfi ENSZ Könyvtárban történt működésem (1969–1975 szept.) időszakára esik. A British Library ... építése részben társadalmi alapon történt, a kormányzat ugyanis csak részben vállalta a költségeket. Az akkori miniszterelnök és a két ellenzéki párt vezére közösen írták alá a felkérést a London School of Economics volt hallgatóihoz, használóihoz, a világ társadalomtudományi kutatóihoz: segítsék adományaikkal és egyéb módon az új könyvtárápület megvalósítását. Nemzetközi szakmai támogató bizottságot hoztak létre közéleti emberekből, a könyvtár használóiból és könyvtárosokból. Felmerül a kérdés: *a mi körülményeink között nem lehetne apellálni társadalmi közreműködésre?* Vagy csak nagy és gazdag ország engedheti meg magának az ilyenfajta felkérést? Kétszemély. Azt hiszem, hazai és nemzetközi lehetőségeink nem kevés tartalékot rejtnek magukban a társadalmi összefogásra kulturális-tudományos létesítmények megvalósítására. Ami magát az albumot illeti: a maga egyszerűségében és fekete-fehér illusztrációival (kézirat facsimilék, a London School ... jelessé vált hallgatói műveinek címlap-montázs stb.) elegáns darab. Bevezetője még egy oldalt sem tesz ki, de közli, hogy a gyűjtemények között 11 680 kurrens időszaki kiadvány található és hogy az orosz és kelet-európai tanulmányok dokumentumközpontja. A facsimilék között találjuk John Stuart Mill-nek egy francia nyelvű szerelmes levelét, Marxnak egy Heine-hez Brüsszelből írott levelét, amelyben arról tudósítja, hogy kötelezte magát a politikai tevékenységtől való tartózkodásra (1845), Beatrice Webb napló-részletét stb. Szerény, de méltó megemlékezés az új otthon nyitásáról. Mindig jó hallani: új könyvtárápületet emeltek. (RÓZSA GYÖRGY-nek, a MTA Könyvtára főigazgatójának híradása.)